

УМОВИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ РІЗНИХ ТИПІВ ДОШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ В УКРАЇНІ У ПЕРІОД 1950-ті РОКИ — ПОЧАТОК ХХІ СТОЛІТТЯ

Стаття присвячена висвітленню умов становлення та розвитку різних типів дошкільних навчальних закладів в Україні у період, що охоплює 1950-ті роки — початок ХХІ століття.

Ключові слова: становлення, розвиток, типи дошкільних навчальних закладів, умови.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Пріоритетними завданнями дошкільної освіти є охорона життя та збереження здоров'я дітей, їх всебічний розвиток. У зв'язку з цим постає питання про удосконалення та розширення мережі дошкільних навчальних закладів різних типів та форм власності. Актуальність цієї проблеми посилюється недостатньою кількістю дошкільних навчальних закладів внаслідок їх закриття, перепрофілювання, використання приміщень дошкільних навчальних закладів не за прямим призначенням; тимчасове припинення діяльності закладів на невизначений період (Концепція Державної цільової програми розвитку дошкільної освіти на період до 2017 р. (2010)) [7, 3]. Державна національна програма «Освіта» («Україна ХХІ століття») [8, 2–7] визначає основні стратегічні завдання реформування дошкільної ланки: піднесення пріоритету суспільного дошкільного виховання та подальший розвиток мережі дошкільних навчальних закладів. Основні шляхи реформування дошкільної освіти: створення мережі дошкільних виховних закладів нового покоління; оновлення змісту, форм і методів виховання і розвитку дітей дошкільного віку.

Враховуючи сучасні вимоги до функціонування дошкільної освіти в Україні, можемо стверджувати про важливість вивчення історично-педагогічних умов, за яких різні типи дошкільних навчальних закладів проходили процеси становлення та розвитку в Україні. Даний досвід є цінним для сучасного відтворення мережі різних типів дошкільних навчальних закладів та форм власності, які забезпечують потреби громадян України.

Попередній аналіз досліджень і публікацій засвідчує, що питання висвітлення умов становлення та розвитку різних типів дошкільних навчальних закладів різних типів в Україні привертає увагу дослідників: Н. Бабенко Л. Батліну, С. Дітковську, Н. Рогальську І. Улюкаєву та науковців: О. Богініч, Н. Денисенко, В. Педан, а також більшість практичних працівників дошкільних навчальних закладів України.

Метою статті є висвітлення умов становлення та розвитку різних типів дошкільних навчальних закладів в дошкільній освіті України у період 1950-ті роки — початок ХХІ ст.

Відповідно до закону України «Про дошкільну освіту» (2001) [12, 61] визначається державна політика у сфері дошкільної освіти. Дошкільна освіта — цілісний процес, спрямований на забезпечення різнобічного розвитку дитини дошкільного віку відповідно до її задатків, нахилів, здібностей, індивідуальних, психологічних та фізичних особливостей, культурних потреб. Дошкільна освіта є первинною складовою частиною системи безперервної освіти в Україні [12, 62]. Систему дошкільної освіти становлять дошкільні навчальні заклади незалежно від упорядкування, типів і форм власності; наукові та методичні установи, органи управління освітою, освіта і виховання в сім'ї. Реалізується дошкільна освіта через дошкільні навчальні заклади різних типів, що забезпечують реалізацію права дитини на здобуття дошкільної освіти, її фізичний, розумовий і духовний розвиток, соціальну адаптацію та готовність продовжувати освіту [12, 65]. За попереднім визначенням тип — абстрактна теоретична модель, в якій фіксуються найважливіші структурні або функціональні особливості досліджуваних об'єктів. Типи дошкільних навчальних закладів — це теоретико-практичні моделі, в яких вже визначені структурні та функціональні особливості їх існування як об'єктів.

Попередній аналіз засвідчує, що відрізнити дошкільні навчальні заклади можливо за певними критеріями — ознаками, обґрунтуваннями, мірилом оцінки будь-чого. Дошкільні навчальні заклади розподіляються за критеріями: за формами власності (державні, відомчі, приватні, комбіновані — за спільною формою власності), за віком дітей, за особливостями їх фізичного та психічного здоров'я, за освітніми, соціальними потребами громадян України.

Засобом наукової класифікації за допомогою абстрактних теоретичних моделей (типів), в яких фіксуються найважливіші структурні або функціональні особливості досліджуваних об'єктів є типологія. Важлива особливість типології полягає в тому, що вона дозволяє охопити класифікацією не тільки пізнані об'єкти, а й вказати на можливість існування об'єктів, ще не відомих на той час науці. Поняття «типи дошкільних навчальних закладів» використовується у державних документах про дошкільну освіту, проте немає системного використання дефініції «тип» у Положенні про дошкільний заклад (2003).

Відповідно до закону «Про дошкільну освіту» (2001) в системі дошкільної освіти в Україні передбачені різні типи дошкільних навчальних закладів. Дошкільні навчальні заклади різних типів від часів їх заснування до сучасних днів пройшли шлях становлення та розвитку у дошкільному вихованні та у системі дошкільної освіти.

Становлення — процес розвитку подій та явищ, зумовлених соціально-політичними, нормативно-правовими та матеріально-економічними особливостями і факторами даного історичного періоду. Становлення — категорія, що характеризує процеси набуття (становлення завершеної форми) [20, 608]. Становлення має моменти виникнення речей, зародження можливостей і їх перетворення в дійсність. Це процес багатоструктурний і різнодетермінований у просторі і часі, супроводжується переоформленнями структурної і елементної бази, змінами домінувань і часових ритмів. Хід процесу становлення залежить від багатьох факторів і позначається на проміжних формах їх реалізації, набуваючи характеру прогресу чи регресу, еволюції чи інволюції, стійкого стану або коливальних рухів, розпаду і зникнення.

Розвиток — незворотна, спрямована, закономірна зміна матеріальних та ідеальних об'єктів, один із загальних видів зв'язку. Тільки одночасна наявність усіх трьох зазначених властивостей виділяє процеси розвитку серед інших змін. Розвиток — універсальна властивість матерії, як всезагальний принцип, який слугує також (у формі історизму) основою для об'єднання історії суспільства та пізнання. В історії філософської думки вирізняють три основних тлумачення розвитку: як збільшення і зменшення; як перехід можливості в дійсність, речі в собі в річ для себе, як розуміння руху взагалі; як виникнення нового. Розвиток — це зміна, яка становить перехід від простого до більш складного, від нижчого до вищого, процес в якому поступове накопичення кількісних змін веде до наступу якісних змін. Будучи процесом відновлення, народження нового та відмирання старого, розвиток суперечить розпаду, регресу. Джерелом і внутрішнім змістом розвитку є боротьба протиріч, у ході якої нове перемагає старе.

Ми усвідомлюємо, що становлення та розвиток дошкільних навчальних закладів різних типів в історико-педагогічному процесі України не є випадковим явищем. Цей процес розгортався згідно з об'єктивним законом детермінізму в освіті, сформульованим Н. В. Кудикіною. Методологічною основою об'єктивного закону детермінізму в освіті є філософське вчення про детермінізм, котрим визнається недовільний (визначений) характер буття речей, явищ, процесів, пояснюється природа і способи їх існування, причини змін і перетворень. Детермінізм стверджує, що зміни будь-яких явищ об'єктивної реальності здійснюються під впливом змін інших речей і явищ, та в них закорінені, що спричиняє визнання закономірного і детермінованого перебігу соціальних, зокрема, й освітніх процесів.

Закон детермінізму в освіті передбачає багатомірність детермінант соціального характеру (таких як економічні, політичні, культурно-історичні, національні, духовні, територіальні та ін.), котрі впливають на процеси в освіті. Багатомірність — філософська категорія, що виражає множинність незалежних і незвідних один від одного вимірів (аспектів, модусів) буття. Філософський принцип багатомірності обґрунтовує діюче в освіті положення про незалежні один від одного фактори, котрі детермінують різноманітні процеси в освіті та їх педагогічні наслідки.

Умова — категорія філософії, яка визначає відношення предмета до навколишньої дійсності, явище об'єктивної реальності, а також відносно себе та свого внутрішнього світу. Предмет виступає як зумовлене, а умова — як відносно зовнішня до предмета різноманітність об'єктивного світу. Умови створюють те середовище, в якому останні виникають, існують та розвиваються. Доцільно зробити припущення, що історико-педагогічний процес становлення та розвитку дошкільних навчальних закладів в Україні перебуває під впливом детермінант соціального характеру (таких як економічні, політичні, культурно-історичні, національні, духовні, територіальні та ін.), які формують умови для створення системи дошкільної освіти. Такими умовами можуть бути соціально-економічні, законодавчо-нормативні та педагогічні, які будуть визначати зміни у становленні та розвитку різних типів дошкільних навчальних закладів.

Розглянувши у пілотному дослідженні види періодизацій щодо розвитку педагогічної науки (Я. Бурлага, Ю. Руденко, Н. Гулак) та вітчизняного історико-педагогічного процесу (О. Сухомлинська, Т. Поніманська, Л. Артемова, О. Бабіна, Н. Борисенко), ми спробували детальніше прослідкувати умови (соціально-економічні, законодавчо-нормативні, педагогічні) становлення та розвитку різних типів дошкільних навчальних закладів в дошкільній освіті України відповідно до періодизації за Л. Артемовою і дійшли попереднього висновку, що зміни, які відбувались у дошкільній освіті України, зокрема виникнення різних типів дошкільних навчальних закладів, детерміновані соціально-політичними та соціально-економічними процесами, закорінені в них.

Висновки. Отже, становлення та розвиток різних типів дошкільних навчальних закладів в дошкільній освіті України залежить від соціально-економічних, законодавчо-нормативних та педагогічних умов, які виникли під впливом детермінант соціального характеру, відповідно до об'єктивного закону детермінізму в освіті (за Н. В. Кудикіною).

Перспективи подальших досліджень. Направлені на ґрунтовне дослідження історичних детермінант та типології дошкільних навчальних закладів у період дослідження з 1950-х рр. — поч. XXI ст.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Богініч О. Л.* Оздоровчу ідеологію в життя малят / *О. Л. Богініч* // Дошкільне виховання. — К. : Світич, 2006. — № 7.
2. *Гончаренко С.* Український педагогічний словник / *С. Гончаренко*. — К. : Либідь, 1997. — 376 с.
3. *Денисенко Н.* Оздоровчі технології в освітній процес / *Н. Денисенко* // Дошкільне виховання. — К. : Світич, 2009. — № 11.
4. Дошкільна педагогіка / за ред. *В. І. Ядешко і Ф. А. Сохіна*. — К. : Вища школа, 1981. — 366 с.
5. Історія української педагогіки / за ред. *М. Г. Стельмаховича*. — К., 1999. — 356 с.
6. История педагогики : учеб. пособ. для студентов пед. институтов / под ред. *М. Ф. Шабаровой*. — М. : Просвещение, 1981. — 367 с.
7. Концепція Державної цільової програми розвитку дошкільної освіти на період до 2017 р. // Дошкільне виховання. — К. : Світич, 2010. — № 9.
8. Концепція розвитку дошкільної освіти на 2010–2016 рр. (проект) // Дошкільне виховання. — К. : Світич, 2010. — № 2.
9. Малятко : програма виховання дітей дошкільного віку / наук. кер. автор. кол. *З. П. Плохій*. — К., 1999. — 286 с.
10. Малятко : програма виховання дітей дошкільного віку / наук. кер. автор. кол. *З. П. Плохій*. — К., 1991. — 193 с.
11. Новий довідник: Історія України. — К. : ТОВ «Казка», 2006. — 736 с.
12. Нормативні документи. Для завідуючих ДНЗ / упоряд.: *Т. Т. Чала*. — Х. : Вид. група «Основа», 2007. — 528 с.
13. *Поніманська Т. І.* Дошкільна педагогіка : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / *Т. І. Поніманська*. — К. : Академвидав, 2004. — 456 с. — (Альмаматер).
14. Програма виховання в дитячому садку. — К. : Радянська школа, 1962.
15. Програма виховання в дитячому садку. — К. : Радянська школа, 1971.
16. Программа обучения и воспитания в подготовительной группе детского сада. — К. : Радянська школа, 1985.
17. Програма «Дитина» — орієнтовний зміст виховання і навчання дітей 3–7 років у дитячих закладах. — К. : Знання, 1993. — 113 с.
18. Програма виховання і навчання дітей від 3 до 7 — «Дитина». — 2-ге вид., допрац., доповн. — К. : Богдана, 2003. — 327 с.
19. Типовая программа воспитания и обучения в детском саду / под ред. *Р. А. Курбатовой, Н. Н. Поддьякова*. — М. : Просвещение, 1984.
20. Філософський енциклопедичний словник / за ред. *В. І. Шинкарука*. — К. : Абрис, 2002. — 742 с.

Статья освещает условия становления и развития разных типов дошкольных учебных учреждений в Украине в период, охватывающий 1950-е — нач. XXI века.

Ключевые слова: становление, развитие, типы дошкольных учебных учреждений, условия.

The article deals with the conditions of formation and development of various types of preschool education in Ukraine during the 50 years of the 20th century — the beginning of the 21st century.

Key words: formation, development, types of pre-schools, conditions.

Венгловська О. А.,

аспірант кафедри педагогіки, психології дошкільної освіти та родинного виховання
Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка

РОЗВИТОК МЕРЕЖІ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ НА КИЇВЩИНІ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХХ ст.)

У статті розглядається процес розвитку мережі закладів дошкільної освіти на Київщині (друга пол. ХХ ст.). У результаті дослідження з'ясовано, що мережу дошкільних закладів в різні періоди склали такі типи дошкільних навчальних закладів: державні, відомчі, різні за профілем освітньої діяльності та часом перебування в них дітей.

Ключові слова: мережа, дитячий садок, ясла-садок, відомчі дошкільні заклади, об'єднані дошкільні дитячі установи (ясла-садок), навчально-виховний комплекс «школа — дитячий садок».